

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРИВАТНИМ ЛІКАРЕМ

OBJECTIVE SIGNS OF CORRUPTION CRIMES COMMITTED BY PRIVATE DOCTORS

Пахомов В.В., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
*Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

Бондаренко О.С., к.ю.н.,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
*Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

Думчиков М.О., к.ю.н.,
асистент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
*Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

У статті аналізуються об'єктивні ознаки корупційних злочинів, які можуть вчинятися приватним лікарем. Так, особливу увагу зосереджено на аналізі сутності об'єкта злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена ст.ст. 365-2 та 368-4 Кримінального кодексу України. Зазначено, що таким об'єктом є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням службовою особою діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить правильну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, а також фізичних осіб-підприємців та самозайнятих осіб.

Крім того, досліджується поняття «неправомірна вигода», в контексті співставлення з поняттям «хабар». Детально розтлумачено сутність об'єктивної сторони корупційних злочинів, суб'єктом яких є приватний лікар. З'ясовано, що поняття «зловживання повноваженнями» не є новим для кримінального закону, але з огляду на системні та комплексні зміни антикорупційного законодавства потребує детального аналізу. У кримінально-правовій літературі зазначається, що зловживання повноваженнями – це реалізація фактичних та юридичних можливостей, вчинена всупереч меті, задачам, інтересам законної діяльності, коли діяння вчиняються в межах наданих повноважень, але незаконно, або умисне невчинення певних дій, які суб'єкт злочину повинен був і міг вчинити. На відміну від перевищення влади та службових повноважень, зловживаючи повноваженнями, особа не виходить за межі відповідних прав та повноважень. Що стосується сутності поняття «повноваження», то ними є права та обов'язки, якими наділений конкретний спеціальний суб'єкт. Саме за допомогою конкретних повноважень особа, яка надає публічні послуги, має реалізовувати відповідну компетенцію, якою є сукупність предметів відання та повноважень.

Зрештою, робиться висновок про ступінь впливу корупційних злочинів, що вчиняються приватним лікарем, на рівень корупції в цілому.

Ключові слова: корупція, корупційні злочини, приватний лікар, публічні послуги, медичні послуги.

The article analyzes the objective signs of corruption offenses that can be committed by a private doctor. Special attention is paid to the analysis of the nature of the object of crimes, the responsibility for which is provided by Art. Art. 365-2 and 368-4 of the Criminal Code of Ukraine. It is stated that they are social relations that arise in connection with the performance of an official activity in accordance with the normative legal acts, which is the proper functioning of the state apparatus and apparatus of local self-government bodies, associations of citizens, enterprises, institutions and organizations regardless of forms of ownership, as well as individual entrepreneurs and self-employed persons.

Then, the concept of "undue advantage" is explored in the context of juxtaposition with "bribe". The essence of the objective side of corruption crimes, subject to which is a private doctor, is explained in detail. It is clear that the concept of "abuse of power" is not new to the criminal law, however, due to the systemic and complex changes of the anti-corruption legislation, it needs to be analyzed in detail. Criminal literature states that abuse of power is the realization of factual and legal opportunities committed against the purpose, objectives, interests of legitimate activity, when the acts, although committed within the limits of the powers conferred, but unlawful or intentionally do not commit certain actions that the crime had to and could have been committed. In contrast to the abuse of power and office, abusing a powers does not go beyond the relevant rights and powers. As for the essence of the concept of "authority", then they are the rights and responsibilities that are assigned to a specific special entity and it is with the help of specific powers that the person providing public services must exercise the relevant competence, which in turn is the totality subjects of authority and authority.

At the very end, the conclusion is drawn about the degree of influence of corruption offenses committed by a private doctor on the level of corruption as a whole.

Key words: corruption, corruption crimes, private physician, public services, medical services.

Вступ. Корупція як соціально-економічна проблема характерна для кожного суспільства. Водночас рівень корупції у кожній державі є різним та залежить від економічного, соціального, політичного, культурно-морального та психологічного розвитку суспільства в цілому та окремих громадян зокрема. На жаль, нині Україна відповідно до рейтингу, опублікованого журналом «Transparency International», є однією з найбільш корумпованих держав світу [1]. Як свідчать соціальні дослідження, однією з найсприятливіших сфер життя суспільства для розвитку корупції після сфери досудового розслідування та судового розгляду, є медична сфера. Корупція саме у сфері забезпечення охорони здоров'я та медичного забезпечення є вкрай небезпечною, адже, по-перше, вона порушує конституційний припис, викладений у ст. 49 Основного

закону України [2], по-друге, нівелює ст. 21 Закону України «Про оплату праці», відповідно до якої працівник має право на оплату своєї праці відповідно до актів законодавства і колективного договору на підставі укладеного трудового договору [3]. Важливим у контексті цього є те, що надання медичних послуг належить до повноважень компетентного суб'єкта, тобто він зобов'язаний їх надавати. Крім того, такий суб'єкт має здійснювати свої повноваження шляхом якісного та швидкого надання публічних послуг. Отже, будь-які спроби вчинення дій чи дії, вчинені з метою заохочення чи подяки компетентному суб'єкту, є неправомірними, адже дискредитують основні принципи трудового законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Що стосується наукової розробки даної проблеми, то вивченням

корупції та корупційних злочинів займалися, зокрема, такі вчені, як Ю.В. Гродецький, О.З. Захарчук, М.І. Мельник, А.В. Савченко, Т.І. Слущька, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк та інші. Водночас дослідження, присвячене винятково об'єктивним ознакам корупційних злочинів, які вчиняються приватними лікарями, здійснено не було.

Мета статті полягає у дослідженні об'єктивних ознак корупційних злочинів, які вчиняються приватними лікарями.

Виклад основного матеріалу. Правовою підставою юридичної відповідальності приватного лікаря за корупційні злочини, тобто суспільно небезпечні діяння, які зазіхають на охоронювані кримінальним законом відносини у сфері надання публічних послуг, за вчинення яких суб'єкт злочину притягається до встановленої кримінальним законом відповідальності [4 с. 37], є КК України. Так, кримінально караними законодавець називає зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України) та підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України). Суб'єктом цих злочинів є особа, що надає публічні послуги. Публічні послуги – це послуги, що надаються публічним сектором (тобто органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної та комунальної форми власності), а в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектору (публічної влади), як правило, за рахунок публічних коштів (тобто коштів державного і місцевих бюджетів) [5, с. 43]. Публічні послуги характеризуються такими ознаками: спрямовані на захист та забезпечення умов для реалізації суспільних інтересів, прав та інтересів юридичних та фізичних осіб; породжують наслідки правового характеру; порядок і форма їх надання визначені державою чи органом місцевого самоврядування [6, с. 862]. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» медичною послугою є послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою-підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником. Замовниками послуг з медичного обслуговування населення можуть бути такі суб'єкти: держава, відповідні органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, пацієнти [7].

Крім того, згідно з п. 226 п. 1 ст. 14 Податкового кодексу України особами, які надають публічні послуги, необхідно визнавати й самозайнятих осіб, які не лише є підприємцями, а й провадять незалежну професійну діяльність (зокрема, приватних лікарів), якщо такі особи не є працівниками або фізичними особами-підприємцями та використовують найману працю не більше як чотириох фізичних осіб [8]. Отже, з аналізу законодавства випливає, що медична послуга є публічною.

Відповідно до ч. 2 ст. 2 КК України єдиною підставою кримінальної відповідальності є наявність у діянні особи ознак складу злочину [9]. Склад злочину – це сукупність об'єктивних (об'єкт та об'єктивна сторона), а також суб'єктивних (суб'єкт та суб'єктивна сторона) елементів, що визначають певне суспільно небезпечне діяння як злочинне.

Першим об'єктивним елементом складів корупційних злочинів, що можуть вчинятися приватним лікарем, є їх *об'єкт*, тобто певні суспільні відносини, яким через злочин заподіюється шкода або виникає загроза заподіяння такої шкоди. У нашому контексті таким об'єктом є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням службовою особою діяльності відповідно до нормативно-правових актів, що становить правильну роботу державного апарату й апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій

незалежно від форм власності, а також фізичних осіб-підприємців та самозайнятих осіб [10, с. 7].

Особливе місце у структурі об'єкта злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 365-2 КК України та ст. 368-4 КК України, є їх *предмет* – ті речі матеріального та/або нематеріального світу, на які безпосередньо впливає злочинець у процесі суспільно небезпечного зазіхання і через прямий вплив на які він діє на об'єкт злочину. Так, предметом цих злочинів є неправомірна вигода. Дане поняття давно вже не є законодавчою новелою, водночас громадськість продовжує оперувати поняттям «хабар», що відрізняється від поняття «неправомірна вигода» не лише формою, а й сутністю, оскільки хабар завжди тлумачився законодавцем і судовою практикою як винятково матеріальні речі, наприклад, майно, гроші, а сутність неправомірної вигоди набагато ширша, адже нею є не лише грошові кошти або інше майно, а й переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи нерогового характеру. Зміст даних термінів тлумачиться в інших нормативних актах або в доктринальних джерелах, що фактично не є джерелами кримінального права. Тому нагальним є оновлення законодавства з метою роз'яснення цих понять для кримінально-правової й антикорупційної сфери [11, с. 10].

Що стосується *об'єктивної сторони* аналізованих корупційних злочинів, то нею є експліцитна сторона злочину. Вона визначає суть злочину, спосіб його вчинення, умови, місце, час, обстановку вчинення злочину, використані засоби чи знаряддя [6, с. 15]. Так, за своєю суттю злочини, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 365-2 КК України та ст. 368-4 КК України, вчиняються в активній формі, тобто шляхом зловживання повноваженнями та прийняттям пропозиції, прийняттям обіцянки та одержанням неправомірної вигоди. Поняття «зловживання повноваженнями» не є новим для кримінального закону, але з огляду на системні та комплексні зміни антикорупційного законодавства потребує детального аналізу. У кримінально-правовій літературі зазначається, що зловживання повноваженнями – це реалізація фактичних та юридичних можливостей, вчинена всупереч меті, задачам, інтересам законної діяльності, коли діяння вчиняються в межах наданих повноважень, але незаконно, або умисне невчинення певних дій, які суб'єкт злочину повинен був і міг вчинити. На відміну від перевищення влади та службових повноважень, зловживаючи повноваженнями, особа не виходить за межі відповідних прав та повноважень [12, с. 308]. Що стосується сутності поняття «повноваження», то, на думку П.М. Любченка, ними є права та обов'язки, якими наділений конкретний спеціальний суб'єкт. Саме за допомогою конкретних повноважень особа, яка надає публічні послуги, має реалізовувати відповідну компетенцію, якою є сукупність предметів відання та повноважень [13, с. 28]. Злочин, передбачений ст. 365-2 КК України, є закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Істотною шкодою необхідно вважати таку шкоду, яка в сто і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. З огляду на формулювання сутності поняття «істотна шкода» законодавець тлумачить її виключно як матеріальну (грошову) форму. Так, А.В. Савченко пропонує істотну шкоду розуміти як такі втрати: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (втрачена вигода). У такому разі розмір грошового відшкодування моральної шкоди не може включатися у зміст істотної шкоди (а так само і тяжких наслідків) [14, с. 92].

Особливий науковий інтерес, безперечно, становить тлумачення понять «пропозиція» та «обіцянка», що є відносно новими для кримінального закону. Так, прийняття пропозиції неправомірної вигоди необхідно розуміти як згоду приватного лікаря з приводу наміру на передачу або надання йому неправомірної вигоди за вчинення чи невчинення будь-якої дії з використанням наданої йому влади чи службового становища. Така згода може бути здійснена в будь-якій формі (усній, письмовій, SMS тощо) [15, с. 42]. Отже, прийняття приватним лікарем обіцянки щодо надання йому неправомірної вигоди полягає у виявленні ним згоди (бажання) прийняти (одержати) таку вигоду у відповідь на висловлення особою, яка її обіцяє, наміру її надати з повідомленням про час, місце та спосіб надання такої вигоди, а також передбачає коригування суми, форми чи виду неправомірної вигоди [16, с. 26].

Передбачення кримінальної відповідальності за сам лише факт прийняття пропозиції (обіцянки) неправомір-

ної вигоди позбавляє можливості приватного лікаря відмовитись від своїх злочинних намірів. Тому є випадки, коли приватний лікар може погодитися прийняти обіцянку неправомірної вигоди, тобто обговорити розмір неправомірної вигоди, узгодити час і місце зустрічі тощо, а потім передумати та не чинити жодних дій для її отримання. Якщо факт прийняття ним обіцянки неправомірної вигоди буде зафіксований правоохоронними органами, засобами аудіо-, відеоконтролю, показаннями свідків тощо, то відповідно до положень КК України він буде притягнений до кримінальної відповідальності як за вчинення вже закінченого корупційного злочину [17, с. 180].

З огляду на викладене об'єктивні ознаки корупційних злочинів, що можуть вчинятися приватними лікарями, виписані у законодавстві досить чітко, що має стати основою для ефективного правозастосування. А викорінення корупції у сфері надання приватних медичних послуг сприятиме зменшенню корупційних проявів взагалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Corruption perceptions index 2018. URL: http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017/.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про оплату праці : Закон України від 25 квітня 1995 р. № 108/95-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 17. Ст. 121. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
4. Захарчук О.З. Нормативне закріплення корупційних злочинів за законодавством України та їх класифікація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»* : збірник наукових праць. 2015. № 813. С. 33–38.
5. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» : науково-практичний коментар / М.І. Хавронюк. Київ : Атіка, 2011. 424 с.
6. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
7. Основи законодавства про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-12 ; ред. станом на 30 січ. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст. 19. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
8. Податковий кодекс України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI ; ред. станом на 01 січ. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
9. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 січ. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Слуцька Т.І. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2010. 20 с.
11. Бондаренко О.С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2016. 20 с.
12. Рябенко М.В. Зловживання повноваженнями аудитора у складі злочину, передбаченого статтею 365-2 Кримінального кодексу України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 307–310.
13. Любченко П.М. Організаційно-господарські повноваження: проблеми теорії і практики. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 2. Т. 2. С. 28–31.
14. Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навчальний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 168 с.
15. Шумейко Д.О. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: проблеми правової кваліфікації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 39–51.
16. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навчально-практичний посібник. Харків : Право, 2014. 232 с.
17. Желік М. Співвідношення понять «прийняття пропозиції» та «прийняття обіцянки» за кримінальним правом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 179–182.